

Als provinciaal ecooloog is Boena van Noorden (Venray, 1958) nauw betrokken bij het beheer van de 'hamsterakkers' in Zuid-Limburg. Als enthousiaste vogelaar zag hij dat de Geelgors en de Kneu net zo goed profiteerden van de maatregelen als de Hamsters. "Gelukkig kijkt de overheid tegenwoordig meer naar leefgebieden dan naar soorten. We kunnen nu dus ook akkervogelonderzoek doen in de hamsterreservaten."

'Een Geelgors is n

lokale boeren, met wie wij afspraken maken over de gewassen. De boeren kunnen kiezen uit twee zogenoemde 'pakketten': óf ze laten brede randen van 15 meter gewas staan in de winter, óf ze beheren 75% van een bepaald gebied als 'hamsterland'. Daar verbouwen ze afwisselende stukken met bijvoorbeeld luzerne, tarwe, of bladrammenas. De oogst blijft 's winters staan voor de Hamsters, als voedsel en als dekking. Op het resterende kwart verbouwen ze hun reguliere gewassen. Maar dat kwart moet wel rouleren over het land. Die afspraak hebben we gemaakt om te voorkomen dat de boeren het hamsterland aan zijn lot overlaten. Dan zou het verruigen en het is gebleken dat deze dieren daar niets aan hebben. Net als veel akkervogels zijn Hamsters cultuurvolgers, dus je zult het land ook letterlijk 'in cultuur' moeten houden om de dieren te plezieren."

Lemmingeffect

Het hamsterbeheer begint inmiddels serieuze vruchten af te werpen. In 2007 was er een voorlopig hoogtepunt van 1200 burchten in het gebied. In 2008 en 2009 werden er 600 burchten geteld. Van Noorden: "Dat lijkt een dramatische terugval, maar het heeft waarschijnlijk te maken met een zelfde fenomeen als waar de ganzen op Spitsbergen last van hebben. Als er veel kleine prooidieren zijn – Lemmings daar, muizen hier – laten de predatoren je met rust. Inderdaad was 2007 een bijzonder goed muizenjaar. De Buizerds, Vossen en andere rovers lieten de Hamsters toen met rust. De laatste jaren zijn er veel minder muizen en wordt er dus fanatieker op de Hamsters gejaagd. Waar die variatie in muizenaanbod vandaan komt, dat is nog steeds een van de grote raadsels uit het ecologisch onderzoek."

Bij Sibbe parkeren we de auto, nog steeds in het donker, op een lösswegje, tussen een veldje links waar de tarwe is blijven staan en een veldje rechts met dorre rammenas. "Moet je kijken", zegt Van Noorden, "bladrammenas

lijkt een beetje op koolzaad. Maar deze zaden zijn veel dikker. En je voelt gewoon dat het echt oliehoudende zaden zijn. Dat is waar ook veel akkervogels op af komen."

Met hulp van zijn provincie-collega's Ruud van Dongen en Arnold Bakker, en met ondersteuning van Jan Schoenmakers, een Limburgse oude rot in de vogelvangst, zet Van Noorden een meter of veertig mistnetten op, aan de rand van een oude graft met meidoornstruiken. "Voor het licht wordt wil ik de netten hebben staan. Als de Geelgorzen straks van hun slaappleatsen komen, gebruiken ze dit soort hagen als schuilplek wanneer bijvoorbeeld een Blauwe Kiekendief langs vliegt."

De Geelgors is geen toevallig gekozen doelsoort – 'doelo's' grappen de mannen in hun zelfbedachte jargon – voor het akkervogelonderzoek. Van Noorden: "De ontwikkeling van de Geelgorzen rond de hamsterreservaten is ronduit spectaculair. Het afgelopen broedseizoen telden we in een straal van acht kilometer maar liefst 1100 paartjes, dat is 5 per 100 ha. Daarnaast hadden we drie territoria van de Grauwe gors, 350 paartjes Kneutjes. Verder telden we 6 Kwartels op iedere 100 hectare en maar liefst 35 paartjes Veldleeuweriken, ook per 100 hectare. Ook dat is naar Nederlandse maatstaven ongekend. Van de Geelgors willen we nu precies weten hoe die zich door het jaar over het gebied bewegen. Zitten hier 's winters alleen lokale broedvogels, of komen er ook gorzen van elders op het achtergebleven graan af?"

Mini-keurringetjes

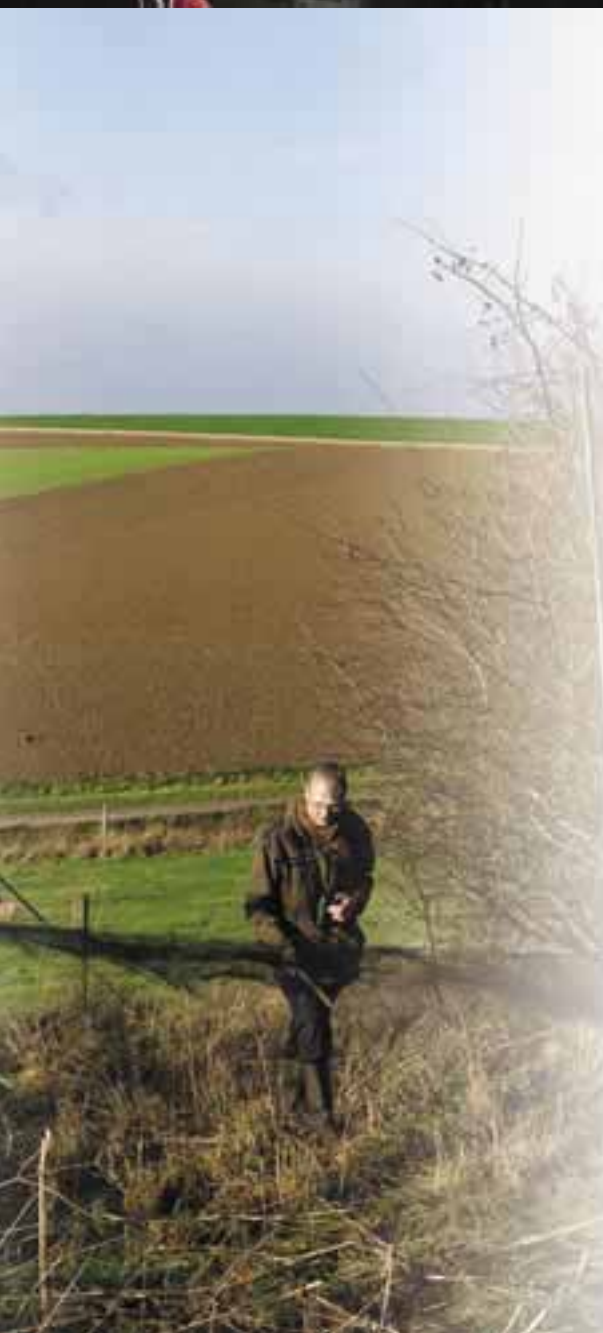
Het terreingebruik van de Geelgors onderzoeken Van Noorden en collega's nu voor het derde jaar met een keurringprogramma. "En inderdaad, dat valt niet mee", beaamt de onderzoeker. "Het eerste jaar gebruikten we vier kleuren: aan beide pootjes twee. Maar in het veld bleek het ondoenlijk om die kleuren af te lezen bij zo'n klein vogeltje. Het tweede jaar zijn we daarom overgegaan op één keurringetje met ieder jaar een eigen kleur."

Nog mazzel dat de Hamster – Korenwolf voor intimi – zo'n aaibaar beestje is. Toen de laatste Hamsters in Limburg bijna het licht uit konden doen, in 1999, werd er zelfs een heuse wake georganiseerd. Een stoet van bekende Nederlanders bivakkeerde in een protestcaravan in het Limburgse heuvelland bij de veronderstelde laatste burcht. "Dit lieten we toch niet gebeuren?" De rest van het verhaal hoort in de canon van onze groene geschiedenis. De laatste exemplaren werden gevangen en uit België werd 'vers bloed' geïmporteerd. Met behulp van een uitgekend fokprogramma werden tot de dag van vandaag vele honderden dieren gefokt en uitgezet in een aantal speciale reservaten.

"Die fok is wat mij betreft niet de kern van het verhaal", zegt Boena van Noorden, als we op een koude decemberochtend in alle vroegte naar het oudste en grootste van de acht huidige hamsterreservaten rijden, vlak bij Sibbe. "Het gaat om het zogenoemde hamsterbeheer dat erbij komt kijken. Die hamstergebieden zijn tenminste 60 hectare groot. Daarvan wordt 30 hectare als echt reservaat beheerd door het Limburgs Landschap, Staatsbosbeheer of Natuurmonumenten. Ze verbouwen daar een wisselende lappendeken van kleine perceeltjes met verschillende granen. Een even groot deel is in beheer bij

Freelance wetenschapsjournalist Rob Buiters baggert voor SOVON door de klei. Rob is ondermeer verslaggever voor Vara's Vroege Vogels en schrijft ook voor bladen als Trouw, Intermediair en Vogelnieuws. 'Noem me gerust vogelaar. Maar vogelkenner, dat durf ik – zeker in een blad van SOVON – niet te beweren. Ik rij vooral graag nieuwsgierig mee op de bagagedrager van de echte cracks', zegt hij. In 'IN DE KLEI' doet Rob verslag van zijn ontmoetingen in het veld.

Net een Hamster'

Binnen een kwartier na zonsopkomst kan Van Noorden al demonstreren hoe dat in zijn werk gaat, met die mini-kleurringetjes. De eerste vangst in het mistnet bestaat uit twee Geelgorzen en één Ringmus. Vanwege de gemene, waterig kou kruipen Van Noorden en Van Dongen met de vogels in de luwte van de auto voor het meten, wegen en ringen. De traditionele katoenen zakjes waar de vogels tijdelijk in worden bewaard hangen voor de gelegenheid aan de achteruitkijkspiegel. "Tweëntwintig gram", dicteert Ruud van Dongen zijn collega, "net te veel voor één postzegel van 44 cent." Bij zo'n vederlicht vogeltje past een dito plastic kleurringetje. "Het lijkt niets, maar het blijkt wel degelijk goed mogelijk om dit in het veld af te lezen. Beschouw dit meteen maar als een uitnodiging aan alle vogelaars die geelgorzen zien: kijk of ze ringetjes hebben en laat het ons weten."

Het aflezen mag dan goed te doen zijn, de waarnemingen stromen nog niet binnen. "Dat is de beperking van dit soort ringwerk", relativeert Van Noorden. "Van de ongeveer 400 kleurringen die we in drie jaar hebben aangebracht, hebben we nu 10 terugmeldingen, allemaal uit de directe omgeving. De eerste terugmelding was op acht kilometer van de plek waar de vogel was gevangen. We zouden dus heel voorzichtig kunnen concluderen dat de Geelgorzen zomer en winter van dit gebied gebruik maken. Voor de Grauwe gors ligt dat heel anders, daar hebben we geen ringprogramma voor nodig om dat te concluderen. Als we ze al zouden kunnen vangen, want een Grauwe Gors laat zich niet zo snel pakken met een mistnet. Het afgelopen broedseizoen hadden we drie territoriale mannetjes in deze omgeving, waarvan twee in hamstergebieden. De winter daarvoor hadden we op een gegeven moment maximaal zestig foeragerende Grauwe Gorzen in de graanvelden. Waarschijnlijk is dat overloop uit één van de laatste echte bolwerken van Grauwe Gorzen in onze omgeving, op de Belgische Lössplateau's."

Net als in Zuid-Limburg worden in België maatregelen genomen om akkervogels te ondersteunen, al gebeurt het daar niet onder de vlag van hamsterbeheer. 'Graan voor Gorzen' noemt terreinbeheerder Natuurpunt het daar. "Wat wij van de Belgen hebben geleerd is dat je in de winter ook heel goed kunt bijvoeren. Ik moet toegeven dat ik het in eerste instantie nogal kunstmatig vond: graan strooien voor overwinterende akkervogels. Maar in wezen is het natuurlijk niet veel anders dan een deel van de oogst laten staan. Ook dat doen de Belgen op grote schaal. Zij bedachten 'Graan voor Gorzen' en in het akkervogelgebied rond Oost-Groningen ontwikkelde de Werkgroep Grauwe Kiekendief de brede onbebouwde akkerranden. Zo langzaam aan gaat het – zij het lokaal – wel een goede kant op met de akkervogels dankzij dat soort maatregelen."

Hamsterbokaal

Grauwe Kiekendieven worden in Limburg nog niet gesignaleerd. De Blauwe Kiekendief overwintert er wel. In de ochtendschemer zijn een man en een vrouw uit het graan gekomen om vervolgens systematische baantjes te trekken over de akkers. Arnold Bakker brengt een zogenoemde bal-chatri in stelling om te kijken of hij ook een van de kiekken kan ringen.

Op een klein kooitje zit een grote verzameling stropjes van nylondraad. In het kooitje wordt de eerste gevangen Ringmus van de dag gestopt. Als de kiek zou proberen de Ringmus te slaan, komt hij geheid vast te zitten in de lusjes. Dat wil zeggen: als ...

“Daar, dat land waar dat mannetje Blauwe Kiek nu boven zweeft is van een echte vogelboer”, vertelt Van Noorden enthousiast. “Peter Nijskens zit letterlijk altijd met de kijker op de trekker. Je merkt dat dit verhaal steeds meer gaat leven onder de boeren. We hebben dan ook niet voldoende budget om alle geïnteresseerden mee te laten doen aan het hamsterproject. We reiken tegenwoordig zelfs een soort ‘hamsterbokaal’ uit, voor de boer die dat jaar het beste beheer heeft gevoerd. Dat kleine beetje competitie werkt echt stimulerend.”

Na een uur of vijf ‘mistnetten’ hebben Van Noorden en collega’s elf Geelgorzen van een kleurring voorzien. De Ringmus in de balchatri heeft geen roofvogels kunnen bekoren; tot groot genoegen van de Ringmus zelf waarschijnlijk, die zijn vrijheid weer terugkrijgt. Aan het eind van de ochtend gaan de onderzoekers nog even langs bij de lokale molenaar, een paar zakken afgeschreven tarwe halen. De zakken hebben op een net iets te vochtige plek gestaan. “Voor veevoer, waar deze molenaar voor maalt, mag hij het niet meer gebruiken”, vertelt Van Noorden, “maar als strooivoer, bij de mistnetten, of gewoon op het land is het nog uitstekend geschikt voor die dikke gorzensnavels. Alle beetjes helpen.”

